

φέρει δύο στρώματα τοιχογραφιών. Τὸ νεώτερον στρώμα χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ 1518 δὲν διακρίνεται, ὡς κεκαλυμμένον ὑπὸ παχέος στρώματος αἰθάλης.

Τὴν κρύπτειν περιβάλλει τὸ Καθολικὸν τῆς Μονῆς, κτισθὲν τὸ 1754 εἰς τύπον τοῦ σταυροειδοῦς μετὰ τρούλλου ναοῦ, διακοσμηθὲν τὸ 1785 ὑπὸ τῶν ζωγράφων Γεωργίου Γεωργίου καὶ Γεωργίου Ἀναγνώστου, τῶν αὐτῶν οἱ ὅποιοι διεκόσμησαν τὸν ναὸν Ταξιαρχῶν Μαράθου.

Ἐντὸς τῆς Κρύπτῆς φυλάσσονται 288 βιβλία καὶ 68 χειρόγραφα (Ν. Ἑλληνομνήμων, 10. 289 κ.ε.). Τὰ πολυώροφα νεώτερα κτήρια τῆς Μονῆς ἐκάησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν κατ' Αὐγουστον τοῦ 1944.

Κ λ α υ σ ε ἰ ο ν

Κατόπιν τυχαίου εὐρήματος (1956), διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς παρὰ τὸ χωρίον Κλαυσεῖον (Κλαψί) Ἐθρυτανίας παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς (βλ. BCH, 1957, σ. 581), τῆς ὁποίας ἡ πλήρης δι' ἀνασκαφῆς ἀποκάλυψις ἐγένετο εἰς δύο περιόδους 1958 καὶ 1959 ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.

Πρόκειται περὶ τρικόγχου ναοῦ μετὰ νάρθηκος 5ου - 6ου αἰῶνος, ἀφιερωμένου εἰς τὸν Ἅγιον Λεωνίδην, τὸ ἀξιόλογον ψηφιδωτὸν δάπεδον τοῦ ὁποίου φέρει πλείστας ἐνδιαφερούσας ἐπιγραφάς (βλ. τὸ Ἔργον 1958, σ. 63 - 68, 1959 σ. 31 - 32 καὶ BCH, 1958 σ. 663 - 4).

Αἱ φωτογραφίαι καὶ τὰ σχέδια τοῦ ἀνασκαφέντος κτίσματος καὶ ἡ λεπτομερὴς ἀποτύπωσις τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ δαπέδου ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ.

ΠΑΥΛΟΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

*

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δωδώνη

Περὶ τῶν γενομένων ἐργασιῶν ἐξωραϊσμοῦ καὶ διαμορφώσεως τοῦ Ἱεροῦ ὡς καὶ περὶ τῆς ἀνασκαφῆς καὶ τακτοποιήσεως τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου γίνεται λόγος εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ παρόντος τόμου.

Περιοχὴ Λάκκας - Σουλίου

Εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ἐργάζεται μετὰ πολλῶν ζῆλον ὁ ἑκτακτος Ἐπιμελητῆς Ἀρχαιοτήτων κ. Νικ. Παπαδόπουλος, Διευθυντῆς τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Ρωμανοῦ. Εἰς τὸ ἐνδιαφέρον τούτου ὀ-

φείλονται αἱ πρῶται μέχρι σήμερον γνώσεις μας περὶ τῆς ἀνεξερευνήτου ἀρχαιολογικῆς Λάκκας - Σουλίου.

Ρωμανόν

Εἰς τὸ χωρίον Ρωμανόν, πλησίον τῆς νέας οἰκίας Ἀθανασίου Τσουμάνη, ἀπεκαλύφθη λακκοειδὴς τάφος, καλυπτόμενος μετὰ ἀκανόνιστον πλάκα ἀσβεστολιθικῆν, διαστ. 1.28X0.62 μ., πάχους 0.12 μ. Ἐντὸς τοῦ λάκκου εὐρέθησαν, καθέτως τοποθετημένα, δύο ἐμμεγέθη χειροποίητα ἀγγεῖα, διαμ. 0.48 καὶ 0.46 μ., μετὰ δύο λαβάς καὶ βάσιν ἀπεστρογγυλευμένην, περιέχοντα καθισιν νεκροῦ. Τὰ ἀγγεῖα, διαλυθέντα ἐξ αἰτίας τῆς ἀτελοῦς ὀπτήσεως καὶ τῆς κακῆς ποιότητος τοῦ πηλοῦ (barbotine, κατηγορία II), ἔφερον εἰς τὴν ζώνην τῶν ὤμων, ὡς μόνην διακόσμησιν, τὴν χαρακτηριστικὴν διὰ τὰ προϊστορικὰ ἀγγεῖα τῆς Ἠπείρου πλαστικὴν ἄλυσιν (ΠΑΕ 1951, σ. 178, 1952, σ. 281 - 282, σ. 368 - 369, ΑΕ 1956, σ. 130). Ἀπὸ τὸ πρόχειρον σκαρίφημα τοῦ Παπαδοπούλου εἶναι ἴσως δυνατόν νά χρονολογήσωμεν τοὺς τάφους εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ σιδήρου¹.

Εἰς τὸν ἀγρὸν Βασ. Τζαρτζούλη τυχαίως ἤλθεν εἰς φῶς τάφος κιβωτιόσχημος, 0.35 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, μετὰ κατεῦθυσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Ὁ τάφος, κατεσκευασμένος μετὰ κανονικὰς, ἀλλὰ ἀλαξεύτους ἀσβεστολιθικὰς πλάκας, ἐκαλύπτετο μετὰ ἄλλην ὁμοίαν θραυσμένην, διαστ. 0.67 X 1.93 μ. Ὁ νεκρὸς, ὕπτιος, μετὰ τὰς χεῖρας κατὰ μῆκος τῶν πλευρῶν του, ἀνευρέθη ἀκτέριστος. Μεταξὺ τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ δακτύλου τῆς δεξιᾶς χειρὸς ὑπῆρχον δύο χαλκᾶ νομίσματα, ἰσχυρῶς ὠξειδωμένα, ὁ νεκρικός ὄβολός, τῶν χρόνων τοῦ Ἠπειρωτικοῦ Κοινοῦ (234 - 168 π.Χ.). Τὸ ἐν ἀναγνωρίζεται ἀσφαλῶς ὡς νόμισμα τῆς Ἀμβρακίας· ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως κεφαλὴ Διώνης δεξιᾶ, ἐπὶ τῆς ὀπισθίας βαίτιλος Ἀπόλλωνος Ἀγυῖως ἐντὸς στεφάνου κοτίνου (πρβλ. Σβορώνου - Head, Ἱστορ. Νομισμάτων σ. 401, ἰδίως P. Franke, Die Antiken Münzen von Epirus 1961, σ. 323 - 327, ὁ ὁποῖος χρονολογεῖ τὰ νομίσματα αὐτὰ εἰς τοὺς μετὰ τὸ 148 π.Χ. χρόνους, ἀνασκαφικῶς ὁμῶς ἀποδεικνύεται ἡ κυκλοφορία τῶν ἀρχαιότερα τοῦ 168 π.Χ., ἔτους καταστροφῆς τῆς Ἠπείρου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων (πρβλ. Σ. Δάκαρη, ΑΔ 1960, 32 κ.ε.).

Κουπάκια

Εἰς τὸν ἀγρὸν Γεωργίου Λέξου, εἰς θέσιν Κουπάκια (τὸ ὄνομα ὀφείλεται εἰς τὴν ὑπαρξίαν

1. πρβλ. γεωμετρικοὺς πίθους ἐξ Ἄργους, M. Hood, JHS 1959, Archaeology, 7, ἐκ. 5.

άγγειων, τὰ ὁποῖα ὁ λαὸς ὀνομάζει Κοῦπες, καὶ Κουπάκια) τῆς περιοχῆς Κοινότητος Ρωμανοῦ, ἀνευρέθησαν δύο τάφοι κιβωτιόσχημοι, μὲ ἐπένδυσιν ἐσωτερικῶς κανονικῶν ἀσβεστολιθικῶν πλακῶν. Τοῦ ἐνὸς τάφου, διαστ. 2.00 X 0.90 μ., αἱ πλάκες φέρουν ἀναθύρωσιν πρὸς καλυτέραν προσαρμογὴν. Εἰς τὸν ἄλλον ἀνευρέθησαν, παρὰ τοὺς πόδας τοῦ νεκροῦ, ὀλίγα κτερίσματα, δύο σιδηραὶ αἰχμαὶ δόρατος, ὑάλινον δοχεῖον θραυσμένον, πήλινος λύχνος (Πίν. 171 α) καὶ μεγάλη φιάλη χαλκῆ (Πίν. 171 γ), ἡ ὁποία ἐκάλυπτε τὰ ἄνωτέρω κτερίσματα (πρβλ. καὶ BCH 83 (1959), σ. 673). Ἡ φιάλη σφυρήλατος, ὕψους 0,145 μ., διαμ. 0.40 μ. περίπου, ἔχει ἰδιαίτερον δακτυλιοειδῆ πόδα. Κοσμεῖται μὲ 24 αὐλακώσεις καὶ ἰσαριθμούς ἀκμᾶς, εἰς δὲ τὸ κέντρον τοῦ πυθμένους ἐσωτερικῶς ὑπάρχει μικρὸς ὀμφαλὸς (φιάλη μεσόμφαλος). Ἡ εἰς τὸ μέσον τοῦ πήλινου λύχνου ἀνάγλυφος παράστασις εἰκονίζει ἀριστερὰ πᾶνοπλον μονομάχον, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν δεξιάν κρατεῖ ἐγχειρίδιον, ἐνῶ μὲ τὴν ἀριστερὰν βυθίζει εἰς τὸν λαίμῳ τοῦ ἀνατραπέντος ἀντιπάλου τὸ δόρυ (Πίν. 171 α) (3 μ.Χ. αἰών)².

Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν ἀναφέρονται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Ν. Παπαδοπούλου τάφος καὶ λείψανα ἀρχαίων οἰκοδομημάτων.

Κοινότης Σειστρουνίου

Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην περὶ τὰ 150 μ. ΝΑ τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως «Καστρί—Ἄγ. Ἰωάννης», εἰς θέσιν «Λάκκος Σιοῦρος», ὁ ἱερεὺς τῆς Κοινότητος σκάπτων ἀνεῦρε τυχαίως τεφροδόχον ἄγγειον μὲ μελανὸν γάνωμα, περιέχον κεκαυμένα τὰ ὀστά τοῦ νεκροῦ, τὸ ὁποῖον κατεθρυμάτισεν ὁμως, μὲ τὴν ἐλπίδα ἀνευρέσεως θησαυροῦ ἐντὸς αὐτοῦ. Ἐκ τῆς ἐρεῦνης τοῦ σημείου τούτου διεπιστάθη ἡ θέσις τῆς καύσεως τοῦ νεκροῦ, περιέχουσα τέφραν, ἄνθρακα καὶ κεκαυμένα ὀστά, πλησίον δὲ δακρυδόχον καὶ λύχνον ἐκ πηλοῦ (Πίν. 171 β) τοῦ 4 π.Χ. αἰῶνος. Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ τάφου καὶ τῆς πυρᾶς, ἐπὶ τοῦ λόφου, διατηροῦνται τὰ λείψανα ἀρχαίου πολυγωνικοῦ τείχους.

Εἰς θέσιν «Σιοῦρος - Νικ. Στρατῆ» ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ Σειστρουνίου - Ρωμανοῦ, καὶ εἰς βάθος 0.80 μ., δύο κιβωτιόσχημοι τάφοι μὲ κατεῦθυσιν ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ. Ἐντὸς τῶν τάφων, πλὴν τῶν ὀστέων τῶν νεκρῶν, τὰ ὁποῖα ἀνευρέθησαν μετακινήμενα, ὑπῆρχον καὶ ὄστρακα προϊστορικῆς κεραμικῆς

μὲ πλαστικὴν διακόσμησιν δισκαρίων εἰς τοὺς ὤμους καὶ τὰ χεῖλη.

Ἐκ τῶν εὑρημάτων τούτων καὶ ἐκ τῶν ὑπηρεσιακῶν ἐκθέσεων τοῦ κ. Ν. Παπαδοπούλου διαφαίνεται ὅτι ἡ περιοχὴ αὕτη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲν ἦτο τόσον ἀπομονωμένη ἀπὸ τῶν λοιπῶν κορμῶν τῆς Ἠπείρου, ὅσον εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ἐνωρίς, πιθανώτατα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 4 π.Χ. αἰῶνος, ἐμφανίζεται ἡ ὀχύρωσις τῶν ἀκροπόλεων μὲ τείχη (Καστρί—Ἄγ. Ἰωάννης Σειστρουνίου). Ἡ εἰκὼν, τὴν ὁποῖαν ἐμφανίζουν τὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα, δὲν εἶναι διαφορετικὴ τῶν ἄλλων ἀρχαίων κέντρων τῆς Ἠπείρου καὶ μάλιστα τῶν παραθαλασσιῶν, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν ἐντονωτέραν ἐπαφὴν μὲ τὸν πολιτισμὸν τῆς νοτίου Ἑλλάδος. Πιθανώταται ὁδοὶ ἐπικοινωνίας εἶναι ἡ βορεῖα διάβασις Κοπάνης - Δωδώνης, ἡ διερχομένη διὰ τῶν νοτίων προπόδων τοῦ Τομάρου, καὶ ἡ νοτιοδυτικὴ, τὴν ὁποῖαν ἀκολουθεῖ ὁ ἄνω ροῦς τοῦ Ἀχέροντος καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὴν περιοχὴν Ριζῶν-Παλαιοροφύλου συνδέουσα τὴν ἀποκλεισμένην αὐτὴν περιοχὴν μὲ τὴν πεδιάδα τῆς Πρεβέζης.

ΝΟΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

Περιοχὴ Φαναρίου

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀνασκαφῶν εἰς τὸ θεσπρωτικὸν Νεκρομαντεῖον, πλησίον τῆς συμβολῆς τοῦ Κωκυτοῦ εἰς τὸν Ἀχέροντα (Τὸ Ἔργον 1958, σ. 95 - 103, 1960, σ. 102 - 110, 1961 σ. 118 - 125. BCH, 83 (1959) σ. 665 - 669, 85 (1961) σ. 737. JHS, 1959 Archaeology, σ. 11 - 12, 1961, σ. 15 - 16. AJA, 63 (1959) σ. 282, καὶ 65 (1961) σ. 302) μοῦ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ περιέλθω ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν τοῦ Φαναρίου.

Ἡ πεδιάς, ἡ ὁποία ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ Φάρον (Φανάρι), εὐρισκόμενον εἰς τὸν ὄρμον τῆς Ἀμμουδιάς ἢ Σπλάντζας (ἀρχαῖος Γλυκὺς λιμὴν), περικλείεται πρὸς ἀνατολὰς καὶ βορειοανατολικῶς ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν καὶ ἀπόκρημνον ὄροσειρὰν τῆς Παραμυθιάς (Κουρίλας), τὸ Ζάβροχο καὶ τὴν Τούρλια, βορειοδυτικῶς ἀπὸ τὰ ὑψώματα Λίπας καὶ Γκρόπες, δπου τὰ χωρία Θέμελο καὶ Κορώνη, πρὸς νότον ἀπὸ τὰ βουνὰ τοῦ Βαλαντιδοράχου, Τσουκνίδας, Κουκλιῶν, Μπούντας καὶ πρὸς δυσμᾶς ἀπὸ τὸ Ἴόνιον πέλαγος, τὸ ὁποῖον σχηματίζει δύο ὄρμους, τὸν μικρότερον πρὸς νότον τῆς Κερέντζας καὶ τὸν βορειότερον τῆς Ἀμμουδιάς ἢ Σπλάντζας (Spaggia. Βλ. Χάρτην Ἀχερουσίας Φαναρίου σ. 202).

Κύρια φυσικὰ διαβάσεις, διὰ τῶν ὁποίων διέρχονται καὶ αἱ σημεριναὶ ἀμαξιτοὶ ἀρτηρίαί, εἶναι ἡ διὰ τῆς Παραμυθιάς πρὸς Δωδώνην, Πα-

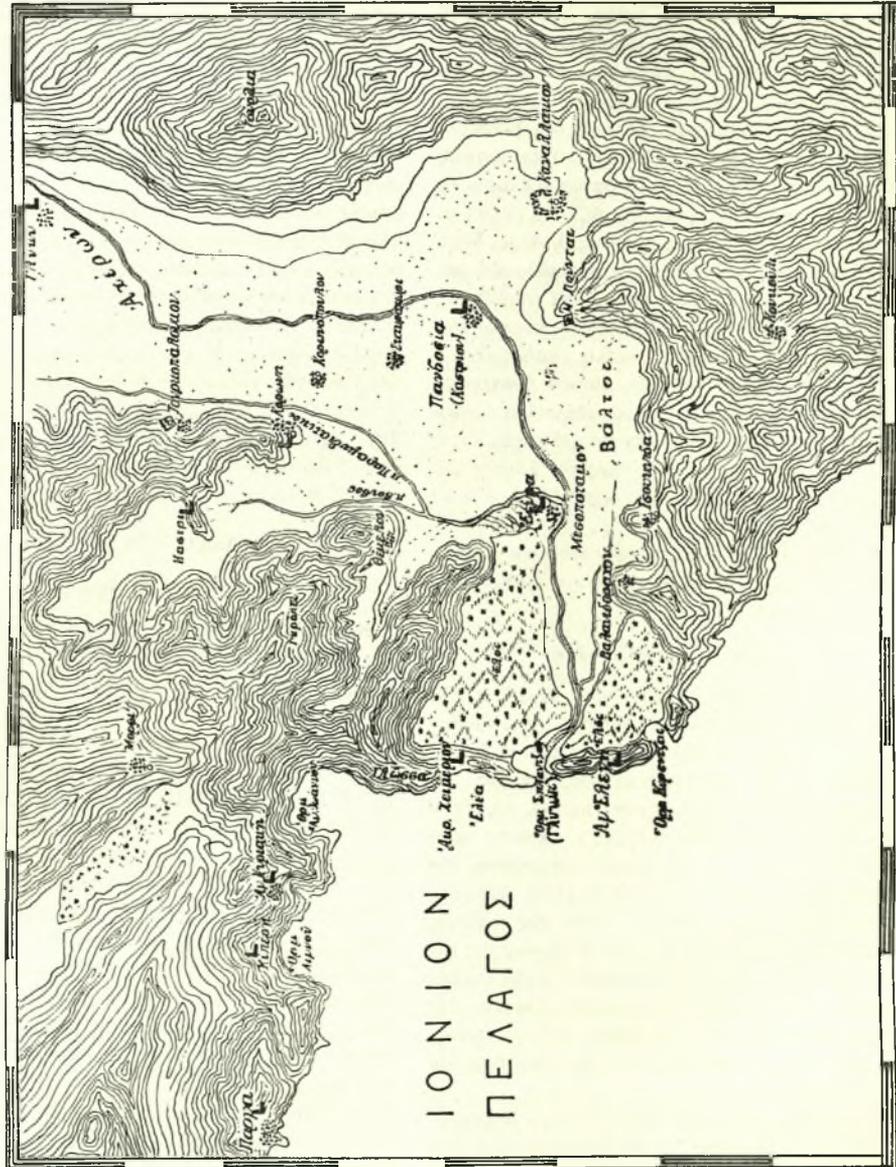
2. Ἐπὶ τῆς ἑλλειποῦς βάσεως διακρίνονται τὰ γράμματα ΙΗ.

ραμυθιάς πρὸς Καλαμᾶν, ἢ διάβασις πρὸς Σουλί
καὶ ἡ πρὸς νότον τοῦ Κουρίλα διάβασις διὰ τῶν
δυτικῶν παρυφῶν τοῦ Ζαλόγγου εἰς τὸν Ἄμβρα-

των, ποταμὸς Ἄχέρων (ΑΕ 1956, σ. 121 - 122).

Τὴν πεδιάδα τοῦ Φαναρίου διαρρέει ὁ Ἄχέρων
ποταμὸς (ἢ Μαυρὸς), ἀπὸ τῆς ἐξόδου τοῦ διὰ

ΧΑΡΤΗΣ ΑΧΕΡΟΥΣΙΑΣ ΦΑΝΑΡΙΟΥ

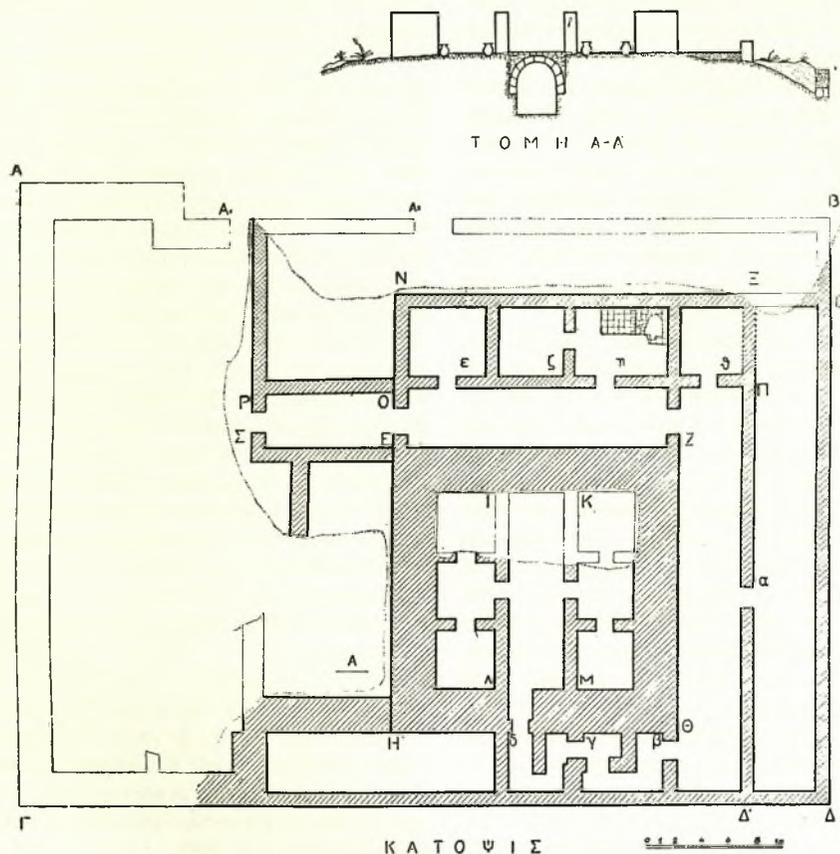
κικόν. Ἡ πρὸς Μαργαρίτιον, Ἡγουμενίτσαν καὶ
Πάργαν ὁδὸς ἐπικοινωνίας εἶναι ἐπίσης εὐχερῆς.
Σημαντικὴ ὁμῶς ὑπῆρξε κατὰ τοὺς ἀρχαίους
χρόνους καὶ ἡ διὰ τοῦ κόλπου τῆς Ἄμμου-
διάς θαλασσιὰ ἐπικοινωνία μὲ τὴν νοτιὰν Ἑλ-
λάδα, τὴν ὅποιαν διηκόλυνε ὁ πλωτὸς μέχρι
τοῦ Καστρίου, ἥτοι εἰς βάθος 8 χιλιομέ-

μέσου τῶν ὄρεων τοῦ Σουλίου μέχρι τῶν ἐκβολῶν
του εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος. Περὶ τὸ μέσον περιῖπου
τῆς πεδιάδος δέχεται τὰ ὕδατα τοῦ ἀπὸ βορρᾶ κα-
τερχομένου Κωκυτοῦ, ὁ ὁποῖος σχηματίζεται ἀπὸ
δύο βραχίονας, τὸν Παραμυθιώτικον (Κωκυτὸν)
καὶ τὸν Βουβόν. Βορείως τῆς συμβολῆς τοῦ Κω-
κυτοῦ εἰς τὸν Ἄχέροντα, περὶ τὰ 150 μ., ὑψώνεται

ο λόφος του Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ἔνθα τὸ γνωστὸν θεσπρωτικὸν νεκρομαντεῖον (βλ. Σχ. 2), 600 δὲ μέτρα περίπου βορειότερον ὁ λόφος τοῦ Ξυλοκάστρου, μὲ τὰ ἀρχαῖα τῆς ὀμηρικῆς Ἐφύρας (Τὸ Ἔργον 1958, σ. 96 - 97, εἰκ. 101).

Περί τὰ 4 χιλιόμετρα πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς

Τὴν 24ην Αὐγούστου ἐπεσκέφθην μὲ τὸν ἄσκον ἐρευνητὴν τῆς Θεσπρωτίας κ. Σπύρ. Μουσελίμην τὸ πρὸς βορρᾶν τῆς Ἐφύρας χωρίον Κοράνην εὑρισκόμενον ἐπὶ λόφου (ὕψους 79 μ.). Δυτικῶς τούτου ἐπὶ χαμηλοῦ ὑψώματος εὑρίσκεται ὁ ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἀνεγερθεὶς τὸ 1904.

Σχ. 2. Κάτοψις Νεκρομαντείου Θεσπρωτικῆς Ἐφύρας

πεδιάδος (ἀνατολικῶς), παρὰ τὸ χωρίον Καστρί, διαγράφονται ἐπὶ δεσπόζοντος μαστοειδοῦς λόφου (ὕψ. 102 μ.) εὐκρινῆ τὰ ἐπιβλητικὰ ἑρείπια τῶν πολυγωνικῶν τειχῶν μιᾶς τῶν μεγαλυτέρων καὶ σημαντικωτέρων ἀκροπόλεων τῆς Ἠπείρου, τῆς ἀρχαίας Πανδοσίας, ἀποικίας τῶν Ἠλείων (Πίν. 171 δ, ε). Ἡ ὑπὸ τοῦ Ν. Hammond (Ἐφιέρωμα εἰς τὴν Ἠπειρον 1954, σ. 32 - 33) τοποθετησὶς ἐδῶ τῆς Ἐφύρας, τῆς δὲ Πανδοσίας εἰς τὸ ἐσωτερικόν, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Σουλίου, παρὰ τὸ Τρίκαστρον (Γόρανα), μετὰ τὴν ἀσφαλῆ ταῦτισιν τῆς Ἐφύρας πρὸς τὰ ἑρείπια τῆς ἀκροπόλεως Ξυλοκάστρου ἢ Ξυλοκάστρα τοῦ Μεσποτάμου στερεῖται πλέον ἑρείσματος.

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ περιβόλου διακρίνονται ἐντετειχισμένοι ἀρχαῖοι μεγάλοι δόμοι, εἰς δὲ τὴν μεσημβρινὴν μερικοὶ μαρμαρίνοι κιονίσκοι. Ἐντὸς τῆς ἀλλῆς ἀνεύρομεν βυζαντινὸν μαρμαρίνον κιονόκρανον, διλόβου παραθύρου. Θεμέλιον, ἀνήκον εἰς τὴν νοτίαν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ τρικλίτου βασιλικῆς, διακρίνεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, παρὰ τὸν νότιον τοῖχον τοῦ περιβόλου.

Ὀλίγον νοτιώτερον τῆς Κοράνης, ἐπὶ γηλόφου, γνωστοῦ μὲ τὸ ὄνομα «Τσουμπάρι», διακρίνονται λίθοι θεμελίων καὶ ἀναδομίας ἀρχαῖοι ναοσχήμου οἰκοδομήματος μὲ κατεύθυνσιν ΒΔ - Δ πρὸς ΝΑ - Α, πρὸς τὸ κέντρον τῆς πεδιάδος Φα-

ναρίου, ὅπου ὁ δεσπότης Λόφος τοῦ Καστρίου μετὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Πανδοσίας, περὶ ὧν προσεχῶς. Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ γηλόφου « Τσουμπάρι » διέρχεται ὁ Παραμυθιώτικος. Κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς νέας κοίτης του καὶ ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὄχθης εἶχεν ἀποκαλυφθῆ τάφος κιβωτιοσχημος, περιέχων τρίλοβον οἰνοχόην με ἀμαυρὸν γάνωμα, τοῦ 4ου - 3ου π.Χ. αἰῶνος, τὸ ὁποῖον κατέχει κάτοικο Κορώνης, ὀνόματι Τζιάκος.

Δύο χιλιόμετρα πρὸς ΒΔ, ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ Κορώνης - Μαργαριτίου, ἐπὶ χθαμαλῆς βραχώδους ἐκτάσεως, γνωστῆς μετὰ τὸ ὄνομα Καστρίτσα ἢ Καστριζα, διατηροῦνται λείψανα πολυγωνικοῦ τείχους ἀρχαίου φρουρίου μικρᾶς περιμέτρου, τοῦ 4ου - 3ου π.Χ. αἰῶνος, ἄγνωστα μέχρι σήμερον. Οἱ λίθοι εἶναι τραχεῖς, ἀδρομερῶς λαξευμένοι, δυσκόλως ἀναγνωρίζονται ἐκ τοῦ μακρόθεν ἀπὸ τῶν φυσικῶν βράχων τοῦ ἐξάρματος.

Ἡ κατέναντι μεσημβρινῆ παρυφῆ τῆς πεδιάδος τοῦ Φαναρίου κατεῖχτο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἀπὸ τὴν Ἀχερουσίαν λίμνην, ἣ ὅποια ἠπλώνετο ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ Καναλακίου μέχρι τοῦ Ἰονίου πελάγους περίπου. (Ἡ ὑπὸ τοῦ Παπαγεωργίου διατυπωθεῖσα ἄποψις, ὅτι ἡ Ἀχερουσία λίμνη κατεῖχε ὅλην σχεδὸν τὴν πεδιάδα τοῦ Φαναρίου μέχρι Κορώνης καὶ ἐξόδου τοῦ Ἀχέροντος διὰ μέσου τῶν στενωπῶν παρὰ τὸ χωρίον Γλυκὸν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Φαναρίου, Ἡπ. Ἔστ. 1953, τεύχ. 13, σ. 476 - 481. Πρβλ. καὶ E. Vanderpool : AJA 58 (1954) σ. 236, ἐν ὧσι τῶν τυχαίων ἀρχαίων εὐρημάτων δὲν φαίνεται ὀρθή). Ἐνεκα τῶν προσχώσεων τῶν ποταμῶν, κυρίως τοῦ Ἀχέροντος, ἡ λίμνη βαθμιαίως μετεβλήθη εἰς ἕλος, ἀποτελοῦν ἐστὶν μονίμου ἔλνοσσίας. Πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν τὸ ἕλος τοῦτο ἀπεξηράνθη, πλὴν τοῦ βορειοδυτικοῦ, μεταβλήθην εἰς εὐφορωτάτην πεδιάδα, ὅπου καλλιεργοῦνται μετὰ μεγάλην ἀπόδοσιν ρύζι καὶ βάμβαξ. Ἡ ἐξυγιάνσις τῆς πεδιάδος καὶ ἡ ἀξιοποίησις τοῦ « βάλτου » συνετέλεσαν εἰς τὴν ραγδαίαν αὐξησιν τοῦ πληθυσμοῦ.

Μεταξὺ τοῦ Καναλακίου καὶ τῆς ὄρεινῆς γλώσσης τῆς « Μπούντας », ἣ ὅποια εἰσδύει βαθέως εἰς τὴν πεδιάδα, σχηματίζεται εἶδος χερσαίου κόλπου, ἄλλοτε λιμναῖος κόλπος, καὶ παρ' αὐτὴν μικρὸς ὄρμος, γνωστὸς μετὰ τὸ ὄνομα « Σκάλωμα », δηλαδὴ ἀποβάθρα τῆς ἐκλιπούσης Ἀχερουσίας λίμνης. Δυτικώτερον τῆς « Μπούντας » καὶ μέχρι τῆς Τσουκνίδας, ἐκτείνεται ὁ ἀποξηρανθεὶς ἐπίσης « Βάλτος ». Περὶ τοῦ βάλτου αὐτοῦ, μεταξὺ « Τσουκνίδας » καὶ « Μπούντας », οἱ κάτοικοι τοῦ Φαναρίου διηγοῦνται τὸ ἐξῆς φυσικὸν φαινόμενον. « Ἀπὸ τὸ Μάρτη ὡς τὸν Ἰούνη, ὅταν ζεσταίνονται τὰ νερά, ἀκούγονται τὸ « Στοιχεῖο τοῦ

Βάλτου ». Στὴν ἀρχὴ κάνει σὺν τὰ βῆχει δύο - τρεῖς φορές, ὕστερα βουίζει δυνατὰ ἄλλες δύο - τρεῖς φορές καὶ ξανά πάλι κάθε πέντε λεπτά βῆχει καὶ βουίζει. Μία φορά τὸ ἀκούγεται ἐδῶ κι' ἄλλη φορά μακρὰ. Ὅταν ξηράθηκε ὁ βάλτος τὸ Στοιχεῖο δὲν ξανακούστηκε » (Παναγιώτης Πανούσης, ἐτῶν 45, κάτοικος Μεσοποτάμου - Φαναρίου). Προφανῶς οἱ βρυχηθμοὶ τοῦ Στοιχειοῦ, προήρχοντο ἀπὸ τὰ ὑπόγεια ὕδατα, τὰ ὁποῖα εἰσέδυναν διὰ μέσου τῶν διόδων τῶν ἀβυσσολιθικῶν πετρωμάτων τῆς Μπούντας καὶ Τσουκνίδας. Τὴν εποχὴν ποῦ ὑπῆρχε τὸ ἕλος τῆς « Μπούντας » ἔφραζε ἐκεῖ μικρὸς ποταμὸς, ὁ ὁποῖος ἐξηφανίσθη μετὰ τὴν ἀποξηράνσιν τοῦ ἕλους. Τὴν νύκτα οἱ ἄνθρωποι ἐβλεπον εἰς τὰ νερά τοῦ ποταμοῦ φωσφορισμούς, ὀφειλομένους βεβαίως εἰς ὑδροβίους ὀργανισμούς. Παρόμοιον φαινόμενον φωσφορισμὸς παρουσιάζει καὶ ὁ Βουβὸς κατὰ τὸν Παπαγεωργίου (Ἡπ. Ἔστ. ἔ.α., σ. 479 - 480). Δοθέντος ὅτι εἰς τὴν τοπογραφίαν τῆς Ἀχερουσίας ἀναγνωρίζεται ἡ ὀμηρικὴ περιγραφή τῆς Ὀδυσσεΐας (10. 508 ἐξ., 11.24 ἐξ., πρβλ. καὶ Πaus. I, 17.5, τὸ Ἔργον 1958, σ. 95 - 96 καὶ 1960, 107 - 108. E. Vanderpool, AJA 65 (1961), σ. 302. M. Hood, JHS, 1961, Archaeology, 15 κ.έ.), ἡ δὲ ταύτισις τῶν ὀμηρικῶν ποταμῶν Κωκυτοῦ καὶ Ἀχέροντος εἶναι βεβαία, δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι ὁ ἐξαφανισθεὶς μετὰ τὴν ἀποξηράνσιν ποταμὸς τοῦ « Βάλτου » ἦ ἴσως ὁ Βουβὸς εἶναι ὁ Πυριφλεγέθων, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος.

Κατὰ τὸ ἔτος 1960 ἡ Γεωργικὴ Ὑπηρεσία Πρεβέξης προέβη εἰς τὴν διάνοξιν ἀποξηραντικῆς τάφρου κατὰ μῆκος τῆς νοτίας παρυφῆς τῆς πεδιάδος ἀπὸ Καναλακίου μέχρι τῆς θαλάσσης. Κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς τάφρου, εἰς θέσιν « Δρόμος Σκαλώματος », ἀνατολικῶς τῆς Μπούντας, ἡμίσειαν ὥραν περίπου ΝΔ τοῦ Καναλακίου, πλησίον τοῦ σημερινοῦ Κεραμοουργεῖο τοῦ Εὐθυμίου, ὁ ἐκσκαφεὺς ἀνέστυξε περὶ τοὺς δέκα δρυίνους κορμούς, ἐπεξεργασμένους ἀδρῶς μετὰ ἀξίνην (Πίν. 172 α). Ἔχουν μῆκος 4 - 6 μέτρα, τομὴν τετραγωνικὴν, διαστάσεις 0.30 - 0.45 μ., σχῆμα ἄλλοτε χαλαροῦ S, ἄλλοτε δὲ ἐλαφρῶς καμπύλον μετὰ τὴν μίαν ἔδραν ὑπόκυρτον καὶ τραχυτέραν, τὴν δὲ ἀπέναντι ὑπόκοilon καὶ λειοτέραν. Ὅτι οἱ κορμοὶ οὗτοι ἀπετέλουν τμήματα τροπίδων ἀρχαίων πλοιαρίων τῆς Ἀχερουσίας, τὸ πρῶτα ἢ τὸ πρυμναῖον, δὲν πρέπει νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία. Τὸ βαθύτερον στρώμα ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἀνευρέθησαν εἶναι πηλῶδες καὶ ἀνοικτὸν τεφρὸν (μάργη), ἔνεκα τῶν προσμείξεων μετὰ ἀβυσσοῦχα ἰζήματα τῆς παλαιᾶς λίμνης. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ τοπωνύμιον

«Σκάλωμα», δηλωτικόν τοῦ λιμένος τῆς Ἀχερουσίας, ἐντός τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν.

Περιοχὴ Πάργας

Ἄγ. Κυριακῆ (παλαιότ. Σεντιέλλα). Τὸ χωριὸν εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ βουνοῦ τῆς Πάργας, εἰς ὕψος 230 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, παρὰ τὸν ἀμαξιτὸν δρόμον Καναλακίου - Πάργας καὶ 6 χιλιόμετρα ἀνατολικῶς τῆς πολίχνης. Εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου πρὸς Πάργαν εὐρίσκεται μυκηναϊκὸς θολωτὸς τάφος (Ἔργον 1960, σ. 110 - 111). Ἡ περιοχὴ εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἐλαιῶνας καὶ ἐσπεριδοειδῆ, παρέχει δὲ θαυμασίαν θέαν πρὸς τὸ Ἴόνιον. Ἐκεῖθεν, δύναται νὰ κατοπτεῦσθαι κανεῖς μέχρι τῆς Λευκάδος καὶ τοῦ εἰσπλου τοῦ Ἀμβρακικοῦ, τῶν Παξῶν καὶ Ἀντιπάξων μέχρι καὶ τοῦ νοτίου ἄκρου τῆς Κερκύρας. Αἱ βραχώδεις καὶ ἀπόκρημνι ἀκτῆι τοῦ Ἰονίου σχηματίζουν πρὸς δυσμᾶς τὸν ὄρμον τοῦ Λιχνοῦ, ἀκατάλληλον διὰ πλοῖα, καὶ τὸν ὄρμον τοῦ Αἰ-Γιαννάκη πρὸς ἀνατολάς, ὁ ὁποῖος εἶναι βαθὺς καὶ ἀσφαλῆς, κατὰλληλος διὰ προσόρμισιν πολλῶν πλοίων. Πλησίον τῆς δυτικῆς ἀκτῆς, πρὸς τὸ μέρος τοῦ χωρίου, ἀναβρῦει ἀπὸ τὸ βάθος τῆς θαλάσσης μεγάλη πηγὴ γλυκεῶς ὕδατος, τὸ ὁποῖον ἀνέρχεται μέχρι τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ταύτην ἀναφέρει ὁ Παιανίας παρὰ τὸ Χειμέριον ἀκρωτήριον (8.72. Πρβλ. καὶ H. Treidler, Epirus im Altertum 1917, σ. 111 - 112. A. Philippson, Die Griechischen Landschaften II, 1, σ. 101 καὶ E. Kirsten, αὐτ. σ. 101, 1). Εἰς περίοδον κακοκαιρίας τὰ πλοῖα εὐρίσκουν καταφύγιον εἰς τὸν ἀσφαλῆ αὐτὸν λιμένα καὶ ἐφοδιάζονται μὲ τὸ πόσιμον ὕδωρ τῆς θαλασσίας πηγῆς. Εἶναι σήμερον ὁ ἀσφαλέστερος καὶ εὐρυχωρότερος λιμὴν μεταξὺ τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ τοῦ κόλπου τῆς Ἡγουμενίτης. Ἐντός τοῦ χωρίου διακρίνονται, σποραδικῶς, λείψανα ἀρχαίου τείχους καὶ οἰκοδομημάτων, ἄγνωστα πάντα μέχρι σήμερον. Εἰς τὸν κήπον τῆς οἰκίας Σωτηρίου Μπέλλου διατηρεῖται εἰς μῆκος 3.15 μ. στρῶσις ἐκ τριῶν ἰσοδομικῶν λίθων μὲ τεκτονικοὺς ἀγκῶνας, ὕψους 0.55 μ., πλάτους 1.40 μ. (Πίν. 172 β), εἰς δὲ τὸν ἀγρὸν Ἠλία Μπότση ὀγκόλιθοι ἰσοδομικοί, χρησιμοποιηθέντες παρ' αὐτοῦ ὡς ἀνάλημμα τοῦ ἀγροῦ του. Ἐκ τῆς Ἄγ. Κυριακῆς προέρχεται μαρμάρινος κορμὸς γυναικός, μικρότερος τοῦ φυσικοῦ (ὕψ. 0.20 μ.), ρωμαϊκῶν χρόνων, διατηρούμενος ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τῆς βάσεως τοῦ λαιμοῦ, παραδοθεὶς τὸ 1960 εἰς τὴν Ἐφορείαν Ἀρχαιοτήτων ὑπὸ τὸ ἱερῶς τῆς Κοινότητος Γεωργίου Παλαβίτσιου.

Οἱ νεώτεροι ἐρευνῆται τοποθετοῦν κατὰ κανόνα ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Πάργας τὴν ἀρχαίαν

Τορώνην ἢ Τορούνην (H. Treidler, ἔ.ἀ., σ. 111 - 112. Fiehn RE ἐν λ. *Torgne*, N. Hammond JHS 45 (1945) σ. 29, ὑποσ. 13· τοῦ αὐτοῦ, Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἡπειρον, σ. 29. Ὁ A. Philippson, ἔ.ἀ. 100, ἀμφιβάλλει· ἀντιθέτως E. Kirsten, αὐτ., ὑποσ. 5). Κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (3.14.5) ἡ Τορούνη ἔκειτο μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀχέροντος καὶ τῶν νήσων Συβότων, κατὰ δὲ τὸν Πλούταρχον (Ἀντώνιος 62) εἰς τὸν κόλπον τῆς Τορούνης προσωρμίσθη ὁ στόλος τοῦ Ὀκταβίου, πρὸ τῆς ἀποφασιστικῆς νίκης του κατὰ τὴν ναυμαχίαν παρὰ τὸ Ἄκτιον (31 π.Χ.). Συμφώνως πρὸς τὴν τελευταίαν εἰδήσιν, ἡ θέσις τῆς Τορούνης πρέπει νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε ὁ στόλος τοῦ Ὀκταβίου νὰ ἠδύνατο νὰ παρακολουθῆ τὰς κινήσεις τοῦ Ἀντωνίου, περὶ τὸν εἰσπλου τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ὁ δὲ κόλπος τόσοσιν μεγάλος, ὥστε νὰ ἐπαρκῆ, καὶ νὰ παρείχεν ἀσφάλειαν εἰς πολυάριθμον στόλον. Ἐξ ἀμφοτέρων τῶν κόλπων τῆς Πάργας καὶ τῆς Ἄγ. Κυριακῆς, ἡ παρακολούθησις τῶν κινήσεων εἶναι δυνατὴ· ἀλλ' ὁ ὀρμίσκος τῆς Πάργας οὔτε ἀσφαλῆς οὔτε εὐρύχωρος εἶναι. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον τὰ ἐρεῖπια τῆς Ἄγ. Κυριακῆς δύναται νὰ διεκδικήσων μὲ μεγαλυτέραν πιθανότητα τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας Τορούνης, ὁ δὲ λιμὴν τοῦ Αἰ-Γιαννάκη μὲ τὴν πηγὴν ὕδατος, νὰ θεωρηθῆ ὡς κόλπος τῆς Τορούνης, ὅπου ἠγκυροβόλησεν ὁ στόλος τοῦ Ὀκταβίου. Τὰ ἑλληνιστικῶν χρόνων λείψανα οἰκοδομημάτων καὶ τείχους καὶ ὁ ρωμαϊκῶν χρόνων μαρμάρινος κορμὸς γυναικός ἀποτελοῦν πρόσθετον ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης αὐτῆς. Τὸ πρὸς νότον ἀκρωτήριον Γλώσσα (Σχεδ. 1), ἐνθα ἄγνωστα μέχρι σήμερον ἐκτενῆ λείψανα πολυγωνικοῦ τείχους, εἶναι ἀσφαλῶς ἡ ἄκρα Χειμέριον, συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν (Θουκ. I. 46.4, Στράβ. 7,4, Παιαν. 8.7.2.). Τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο προστάτευσεν ἀπὸ βορρᾶ τὸν εὐρύτερον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους κόλπον τοῦ Γλυκεῶς, μετατραπέντα βαθμιαίως εἰς ἀβαθῆ ὄρμον ἐκ τῶν προσχώσεων τοῦ Ἀχέροντος.

Περιοχὴ Νικοπόλεως

Εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον Νικοπόλεως ἐγιναν, κατὰ τὸ ἔτος 1960, αἱ κάτωθι ἐργασίαι, δαπάναις τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Προεδρίας.

Διετέθη παρὰ τῆς Διευθύνσεως Τεχν. Ὑπηρεσιῶν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας πίστωσις ἐξ 100.000 δραχμ., πρὸς ἀνέγερσιν μικροῦ Μουσείου εἰς Νικόπολιν, ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίου τῆς αὐτῆς Ὑπηρεσίας. Τὸ Μοῦσεῖον ἔχει ἐξωτερικὰς διαστάσεις 7.20 X 28 μ., περιλαμβάνει δὲ δύο αἰθούσας, διαστάσεων 6 X 8.50 μ., γραφείον Ἐφόρου, δωμά-

τιον φύλακος και λοιπούς βοηθητικούς χώρους. Είς τουτο πρόκειται να στεγασθούν εϋρήματα και άλλων περιοχών, αλλά κυρίως τής Νικοπόλεως, όσα διεσώθησαν μετά τόν Ιταλικόν βομβαρδισμόν του τουρκικού τεμένους Ίμαρέτ Πρεβέζης, περί τās άρχάς του 1941 (Φ. Πέτσας, ΑΕ 1950 - 51, Παράρτημα, σ. 32 - 36), και όσα έν τῷ μεταξύ νέα προσετέθησαν. Τήν άποπεράτωσιν του Μουσείου, του όποιου ήδη κατεσκευάσθη ό σκελετός, ανέλαβεν ή 'Αρχαιολογική 'Εταιρεία, ψηφίσασα συμπληρωματικήν πίστωσιν εκ δραχμών 100.000 διά τὸ έτος 1961.

Διά πιστώσεως τής 'Αρχαιολογικής 'Υπηρεσίας του 'Υπουργείου τής Προεδρίας εκ δραχμών 200.000 προέβημεν μετά τής δ. Πέπης Κρυστάλλη, πτυχιούχου τής 'Αρχαιολογίας, εις τόν καθαρισμόν εκ τής άγρίας βλαστήσεως τών σημαντικώτερων οικοδομημάτων τής Νικοπόλεως, του μεγάλου θεάτρου, του οικοδομήματος « Μπουφι », του παλαιοχριστιανικού τείχους, τών χριστιανικών βασιλικών. Προσέτι επεχειρήσαμεν τήν εκσκαφήν του μικρού, αλλά καλώς διατηρουμένου θεάτρου ('Ωδείου) « Σκοτεινής ». 'Απεκαλύφθησαν όλόκληρον τὸ κοίλον του θεάτρου και έν μέρει ή ήμικυκλική όρχήστρα με τήν σκηνήν (Πίν. 172 γ). Τὸ 'Ωδειον, εύρισκόμενον εις άπόστασιν όλίγων εκατοντάδων μέτρων από τής δυτικής πλευρās του Ιουστινιανείου τείχους, είναι προσιτόν διά τής μνημειακής δυτικής πύλης, τής « 'Αραπόπορτας » (ΠΑΕ 1913, σ. 109). Τὸ ένδιαφέρον του μνημείου τουτου φκοδομημένου επί επιπέδου επιφανείας, έγκειται εις τήν ιδιάζουσαν κατασκευήν του υπό τὸ κοίλον οικοδομικό σκελετό του, εις τήν σχεδόν άρίστην διατήρησίν του και εις τήν κομψότητα του όλου οικοδομήματος. 'Έχει κατασκευασθῆ έξ όλοκλήρου με όπτοπλίνθους, έξαιρέσει μερικῶν ζωνών τών καθέτων επιφανειῶν τών τοίχων, αί όποίαι ώς ζωφόροι ποικίλλουν τās ένιαιίας εκ πλίνθων επιφανείας με ένθέτους τετραπλεύρους λίθους (opus incertum).

Τὸ κοίλον, σχήματος ήμικυκλίου, περιλαμβάνον 20 σειρās έδωλιων, ύψους 0.40 μ., επενδεδυμένων με έγχωρίας χονδράς πλάκας λευκού άσβεστολίθου, διαιρείται εις δύο κερκίδας διά τριῶν κλιμάκων, μίās κατά τὸ μέσον και δύο κατά τὰ άκρα του κοίλου, διαμετρικῶς αντιθέτων, ένῶ τὸ άνωτερον τμήμα του κοίλου, περιλαμβάνον 11 σειρās έδωλιων, διαιρείται με άλλας δύο ένδιαμέσους κλιμακας εις τέσσαρας κερκίδας. Είς τήν βάση τών έδωλιων τής δεκάτης σειρās διακρίνονται, κατά συμμετρικās άποστάσεις, μικρά όρθογώνια άνοιγματα, συγκοινωνούντα με τās υπό τὸ κοίλον ήμικυκλικās και όμοκέντρους σήραγγας, ένισχυ-

τικά τής άκουστικής του ψδείου. Είς τὸ μέσον του κοίλου, υπό τήν μεσαιάν κλίμακα, και κατά τὰ δύο άκρα τουτου άντιστοιχοϋντα πρὸς τās παρόδους, τρείς έστεγασμένοι διάδρομοι επικοινωνούν με τās υπό τὸ κοίλον τρείς « σκοτεινάς » σήραγγας (έξ οϋ και τὸ όνομα του οικοδομήματος « Σ κ ο τ ε ι ν ή »), επί τών όποιων έρείδεται όλόκληρον τὸ συγκρότημα του κοίλου.

Αί σήραγγες αύται, όμοκέντροι με τήν ήμικυκλικήν όρχήστραν, είναι κυρίως ειπείν, ήμικυκλικοί διάδρομοι, διαφέροντες εις ύψος, βαίνοντες επί ίσχυρῶν πεσῶν, οι όποιοι άνέχουν τόξα. 'Η πρώτη μετά τήν όρχήστραν, πλάτους 1.65 μ. και ή μετ' αύτήν ύψηλοτέρα δευτέρα, πλάτους διπλασίου, 3.30 μ., καλύπτονται με τεταρτοκυλίνδρια, ή δε πλέον ύψηλή τρίτη σήραγγῆ, περιβάλλουσα έξωτερικῶς τās άλλας δύο, πλάτους 2.50 μ., στεγάζεται με ήμικυλινδρικήν καμάραν.

Διά του συστήματος τουτου τών τριῶν διαδοχικών σηράγγων, με ύψος βαθμηδόν άνερχόμενον εκ τής έσωτερικής πρὸς τήν έξωτερικήν, επιτυγχάνεται ή κατασκευή του τεχνητού κοίλου επί επιπέδου εδάφους, με τήν επιθυμητήν όμως κλίσιν. Τοιούτον σύστημα υπήρξεν άγνωστον και περιττόν κατά τήν κατασκευήν τών αρχαίων ελληνικών θεάτρων, διότι τήν κλίσιν του κοίλου παρείχον αί φυσικαι έξάρσεις τών λόφων, καταλλήλως διαμορφούμεναι.

Τρίτη σημαντική έργασία απέβλεπεν εις τήν επισκευήν και στερέωσιν του παλαιοχριστιανικού τείχους τής Νικοπόλεως. Συνεπληρώθησαν τὰ μεγάλα χάσματα του τείχους όλοκλήρου σχεδόν τής νοτίας πλευρās τής περισσότερον εκθεθειμένης εις τήν βροχήν και τόν Νότον (Πίν. 172 δ, 173 α, β). 'Η συνέχισις τής έργασίας αύτης εις τήν καλύτερον σωζομένην δυτικήν πλευράν και άκολουθως εις τās λοιπās δύο, πολὺ κακῶς διατηρουμένας, θά άποβῆ σωστική διά τὸ παλαιοχριστιανικόν τείχος τής Νικοπόλεως.

Είς τήν περιοχήν του ρωμαϊκού οικοδομήματος « Μπουφι » Νικοπόλεως (ΠΑΕ 1913, σ. 107 - 109, εικ. 13, ΑΕ 1955, Παράρτ. 16, σ. 17 - 18) και εις τόν άγρόν του Λάμπρου Μπανάκου, κατοίκου Μύτικα, άνευρέθη και παρεδόθη εις τήν 'Εφορείαν 'Αρχαιοτήτων υπό του 'Ιωάννου Π. 'Αρβανίτη, κατοίκου επίσης Μύτικα, μικρόν χαλκινον άγαλμάτιον, ύψους 0.085 μ., ρωμαϊκῶν χρόνων (Πίν. 173 ε). Τὸ άγαλμάτιον παριστᾷ Γαλάτην γυμνόν μέχρι τής όσφύος, ήμιανακεκλιμένον, ό όποιος στηρίζεται επί του εδάφους διά τής άριστερās, ένῶ άνατείνει τήν δεξιάν, ώς να ίκετεϋή επερχόμενον εφιππον (;) έχθρόν. 'Η άνώμαλος και τραχειά επιφάνεια τής όπισθίας πλευρās, ό επ' αύτῆς συμ-

φυής χαλκούς γόμφος και ἡ ἀνάγλυφος ἐν γένει ἀπόδοσις τῆς μορφῆς μαρτυροῦν, ὅτι τὸ ἀγαλματιον ἐκόσμηι ἐπιφάνειαν ἀγγείου ἢ ἄλλου σκεύους και ἀπετέλει τμήμα ἀναγλύφου συνθέσεως με παράστασιν μάχης Ἑλλήνων ἢ Ἀμαζόνων και Γαλατῶν.

Εἰς τάφον, τυχαίως ἐλθόντα εἰς φῶς, τὴν 2.6.60 εἰς τὰ ὑψώματα βορειοανατολικῶς τοῦ μεγάλου θεάτρου τῆς Νικοπόλεως και εἰς θέσιν « Κολιαδῆμα », ἀνευρέθησαν ὑπὸ τοῦ Λαζάρου Πείνιρτζόγλου, κατοίκου Σμυρτούλας, χαλκῆ σφαιρικῆ κάλπη, ἀκόσμητος, φέρουσα κωνικὸν κάλυμμα, (διαμ. 0.265, ὕψους μετὰ τοῦ καλύμματος 0.32 μ.), ἐντὸς τῆς ὁποίας περιείχοντο τὰ καμένα ὀστᾶ τοῦ νεκροῦ (Πίν. 173 ζ). Ἐντὸς τούτου ὑπῆρχον ἐπίσης μικρὰ φιάλη ἐκ ξύλου και ἕξ μικρότατα ἀγγεῖα, δυνάμενα νὰ χρονολογηθοῦν ἐντὸς τοῦ 5 π.Χ. αἰῶνος. Εἰς ἕκαστον τῶν εὑρετῶν ἐχορηγήθη παρά τοῦ Ὑπουργείου τῆς Προεδρίας ἀμοιβὴ ἐξ 700 δραχμῶν.

ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ

Κατὰ τὴν κατασκευὴν ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας Ὁδῶν και Καταστροφμάτων φράγματος τοῦ ποταμοῦ Καλαμᾶ, εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ὁ Καλαμᾶς, ἐγκαταλείπων τὴν στενωπὴν κοιλάδα, εἰσέρχεται εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἡγουμενίτισης, ἤλθον εἰς φῶς, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 1960, μερικοὶ κιβωτιόσχημοι τάφοι με καθσιν νεκρῶν και κανονικὴν ταφὴν ἐκ τοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου τῆς ἐρειπωμένης ἀκροπόλεως Γκούμανης (Πρβλ. και ΑJA 65 (1961) σ. 302. Περιγραφὴν τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας πόλεως ἰδὲ Φ. Πέτσαν, ΑΕ 1952, Παράρτ., σ. 13 - 14, ἐνταῦθα (Πίν. 173 γ). Περιεῖχον οὗτοι ἀγγεῖα τοῦ 3 π.Χ. αἰῶνος (Πίν. 173 δ). Ἐκ τῆς αὐτῆς περιόχης προέρχεται ἑλλιπὲς ψήφισμα ἀπελευθερωτικὸν τοῦ Κοινοῦ τῶν Θεσπρωτῶν ἐπὶ λίθου, τῶν μέσων περίπου τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, ἀνευρεθὲν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ Μπάλλου τὸ 1960 και μεταφερθὲν εἰς τὸ Δημοτικὸν Μουσεῖον Ἰωαννίνων. Εἶναι τὸ δεύτερον γνωστὸν ψήφισμα εἰς τὸ ὅποιον ἀναφέρεται « Κοινὸν τῶν Θεσπρωτῶν (Πρβλ. ἕτερον ψήφισμα ἐκ Δωδώνης, » SGDI 1370), καθ' ὃν χρόνον οἱ Θεσπρωτοὶ συντέλουν εἰς τὸ Κοινὸν τῶν Μολοσσῶν, εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῶν ὁποίων ὑπῆγοντο ἀπὸ τῶν ἀρχῶν περίπου τοῦ 4 π.Χ. αἰῶνος (Σ. Δακάρης, ΑΕ 1957, σ. 88 κ. ἐξ). Ἡ διαπίστωσις ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ὅτι ἡ ἀρχαία πόλις τῆς Γκούμανης ἀπετέλει κέντρον τοῦ Θεσπρωτικοῦ Κοινοῦ ἐπιτρέπει τὴν ταύτισιν τῆς πόλεως με τὴν ἀρχαίαν Γιτάνην (;), ἔδραν τοῦ Κοινοῦ τῶν Θεσπρωτῶν (Liv. 42.38). Ἡ ὑπὸ τοῦ Λατίνου ἱστορικοῦ τοποθέτησις τῆς « Γιτάνης » δέκα μίλια ἐσωτερικῶς τῆς

θαλάσσης, ἀπέναντι τῆς Κερκύρας, ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν θέσιν τῆς Γκούμανης. Περὶ τοῦ ὀνόματος και τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως, τῶν εὐρημάτων και τῆς ἐπιγραφῆς θὰ ἀσχοληθῶμεν ἄλλαχού.

ΝΟΜΟΣ ΑΡΤΗΣ

Εἰς τὴν πόλιν Ἄρταν (ἀρχαίαν Ἀμβρακίαν) και ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καραϊσκάκη, πρὸ τοῦ οἴκηματος τῆς Στρατολογίας, κατὰ τὴν διάνοξιν ὑπὸ τοῦ Δήμου Ἀρταίων τάφρου πρὸς τοποθέτησιν ὕδραγωγού, ἀπεκαλύφθησαν γωνία θεμελίου ἀρχαίου οἰκοδομήματος και μερικοὶ σφόνδυλοι δωρικοὶ ἐκ πωρολίθου και ψαμιτολίθου, με 20 ραβδώσεις, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιφάνεια ἐκαλύπτετο ἀρχικῶς με ἐπίχρισμα μαρμαροκονίας (αἱ ἐπιφάνειαι φέρουν τύπους κρούσεων σφύρας). Εἰς σπόνδυλος, μήκους 1.35, ἔχει κάτω διάμετρον 0.41 μ., ἄνω 0.35 μ.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ

Κατὰ τὸ ἔτος 1960 ἐξετελέθησαν ἐπίσης ἐργασίαι ἐπισκευῆς και στερεώσεως, ἐνίοτε και ἀποκαταστάσεως τῆς μορφῆς βυζαντινῶν και μεταβυζαντινῶν ναῶν τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, διὰ πιστώσεως ἐκ δραχμῶν 100.000, τὴν ὁποίαν διέθεσεν ἡ Διεύθυνσις Ἀναστηλώσεως τοῦ Ὑπουργείου τῆς Προεδρίας. Μερικαὶ τῶν ἐργασιῶν τούτων ἀπετέλουν συνέχισιν ἐργασιῶν, ἀρξαμένων ἀπὸ τοῦ 1958 διὰ πιστώσεων τῆς αὐτῆς ὑπηρεσίας. Τοιαῦται ἐργασίαι ἐξετελέσθησαν εἰς τὰ Καθολικὰ τῶν Μονῶν Νήσου, τοῦ Ἀγ. Νικολάου τῶν Φιλανθρωπινῶν, τῆς Ἑλεούσης, τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου και εἰς τὰ κελλία τῆς Μ. Παντελεήμονος, εἰς τὰ ὁποῖα στεγάζεται σήμερον μικρὸν Μουσεῖον τῆς Προεπαναστατικῆς περιόδου, ἰδρυθὲν τὸ 1958 με δαπάνας τοῦ Σωματείου « Οἱ Φίλοι τῶν Ἰωαννίνων ».

Εἰς τὸ Βυζαντινὸν Καθολικὸν τῆς Μ. Ἀγ. Νικολάου Ντίλιου ἢ Στρατηγοπούλου τῆς Νήσου, ὁ καθηγητὴς Δημ. Εὐαγγελίδης εἶχε προβῆ εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ πρὸς νότον νεωτέρου και ἀκαλαισθήτου μαγειρείου, κατὰ τὸ ἔτος 1957. Πέρυσι, προέβην εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν και τοῦ ἐτέρου ἡμικυκλικῶς προσκτισμένου ἐπὶ τῆς ΒΔ πλευρᾶς τοῦ Καθολικοῦ, εἰς τὴν ἐπισκευὴν τῆς στέγης και τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἄνω ζώνης τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων. Οὕτω ὁ ναὸς ἀπληθευρώθη ἐκ τῶν προχείρων τούτων κτισμάτων και ἀνεδείχθη ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις του (Πίν. 174 α).

Εἰς τὸ Βυζαντινὸν καθολικὸν τῆς Μονῆς Μολυβδοσκεπάστου προέβην κατὰ τὰ ἔτη 1958 - 1960 εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς προσκτισμάτων, εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τῶν σχιστολιθικῶν πλακῶν τῆς στέγης διὰ βυζαντινῶν κε-

ράμων και εις μερικές άλλας εργασίας στερεώσεως τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων (Πίν. 174 β). Παρόμοιαι ἐργασίαι, ἤτοι ἀνακούφισις τῆς στέγης ἐκ τοῦ βάρους τῶν πλακῶν διὰ βυζαντινῶν κεράμων, ἀπομάκρυνσις τοῦ δυτικῆς προχείρως κατεσκευασμένου ἐξωνάρθηκος καὶ στερέωσις τῶν τοίχων, ἐγένοντο καὶ ἐπὶ τοῦ σταυρεπιστέγου βυζαντινοῦ ναοῦ τῆς Κωστάνιανης-Δωδώνης (Πίν. 174 γ).

Ἐπίσης, εἰς τὸ Καθολικὸν τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου Κάτω Μερόπης (16ος αἰών), ἐγένοντο ἀντικατάστασις τῶν πλακῶν διὰ κεράμων, στερέωσις τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων καὶ ἐνίσχυσις τοῦ δυτικῆς τοίχου διὰ δύο ἀντηρίδων. Τέλος, μικρότεραι ἐργασίαι ἐπισκευῆς τοίχων καὶ στέγης ἐξετελέσθησαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Κοιμήσεως Παλαιουρῆς, παρὰ τὸ 28ον χιλιόμετρον τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων - Ἡγουμενίτσας (18ος αἰών), εἰς τὸν ναὸν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Ραβενίων - Δωδώνης, εἰς τὸν ναὸν Ἁγ. Ἀποστόλων Μολυβδοσκεπέστου καὶ εἰς τὸν ναὸν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, Κοινότητος Κορίτιανης - Δωδώνης.

ΣΩΤ. ΔΑΚΑΡΗΣ

*

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ (Πίν. 175)

Εἰς τὴν Νικόπολιν τῆς Ἠπείρου συνεχίσθη κατὰ τὸ ἔτος 1957 ἡ περαιτέρω ἀποκάλυψις τῆς ἐξω τῶν τειχῶν βασιλικῆς Δ. Διὰ προσεκτικῆς καθαρῆς τοῦ πρὸ τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ χώρου κατωρθώθη νὰ ἐξακριβωθῇ τὸ ἀκριβὲς σχέδιον τῆς διὰ πολυχρῶμων μαρμαρινῶν πλακιδίων στρώσεως τοῦ δαπέδου αὐτοῦ ὡς καὶ τοῦ ἀμέσως πρὸ τοῦ ἱεροῦ πρὸς Δυσμᾶς ἐκτεινομένου τμήματος τοῦ μέσου κλίτους. Κατὰ τὸν καθαρῆς τοῦ τελευταίου τούτου τμήματος διεπιστώθη ὅτι τὸ δυστυχῶς ἐξ ὀλοκλήρου κατεστραμμένον τέμπλον, ἔφερε κατὰ τὴν Ὠραϊαν αὐτοῦ Πύλην τετρακίονιον, οἶον ἔφερον καὶ ἄλλαι βασιλικάι τῆς Νικοπόλεως.

Ἀνεσκάφη κατόπιν ἐξ ὀλοκλήρου τὸ νότιον περὶ τὸν ναὸν τοῦ ἔγκαστου κλίτους, ὅπερ εὐρέθη ἐστρωμένον δι' ἀκανονίστου ποικιλοχρῶμου μαρμαροθετήματος. Καὶ ἐντὸς μὲν τῆς ἐπιχώσεως εὐρέθησαν πολλὰ τεμάχια ἐκ τῶν διατρήτων θωρακίων τοῦ τέμπλου ὡς καὶ πεσσίσκοι αὐτοῦ. Κατὰ δὲ τὴν Ν.Δ. γωνίαν τοῦ περυγίου ἀπεκαλύφθη ἡ μαρμαρινὴ βᾶσις μικροῦ ὀρθογωνίου διαμερίσματος (1.50 X 3.00) ἣτις ὑπεβάσταζε θωράκια καὶ πεσσίσκον κλείοντα τὸ ἐν λόγῳ διαμερίσμα, ὅπερ πιθανῶς θὰ ἐχρησίμευε πρὸς φύ-

λαξιν τῶν ἐκ τῆς Θεῆας Εὐχαριστίας περισσευμάτων ἢ καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν.

Ἐπροχώρησεν ἐπίσης ὀλίγον καὶ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ βορείου περυγίου, ἤρκεσεν ὁμως ἡ μικρὰ αὕτη σκαφὴ διὰ νὰ ἐξακριβωθῇ ὅτι κατὰ τὴν μετὰ τοῦ βορείου κλίτους συνάντησιν τοῦ περυγίου ἐσχηματίζετο δίβηλον, τοῦ ὁποῦ εὐρέθη κατὰ χώραν ἡ ἰωνικὴ βᾶσις τοῦ κίονος.

Ἐκ τοῦ κυρίως ναοῦ ἀνεσκάφησαν μόνον τμήματα τοῦ στυλοβάτου τῆς βορείου κιονοστοιχίας, ὅστις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ὀλοσχερῶς ἐξαφανισθέντα τῆς νοτίας κιονοστοιχίας, διατηρεῖ κατὰ χώραν τὰς ἰωνικὰς βᾶσεις τῶν κίωνων του, ἐξ ὧν συνήχθη, ὅτι ὁ ὀλικὸς ἀριθμὸς κίωνων ἑκατέρας τῶν κιονοστοιχιῶν ἀνήρχετο εἰς 8. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ταύτην εὐρέθησαν προσέτι δύο καλῆς ἐργασίας κορινθιακὰ κιονόκρανα ὅμοια πρὸς τὸ πάλαι εὐρέθεν, πρὸς τούτοις δὲ καὶ δύο κολουροπυραμιδοειδῆ ἐπιθήματα ἔχοντα τὴν στενὴν κεκλιμένην πλευρὰν αὐτῶν κεκοσμημένην δι' ἀναγλύφου σταυροῦ περιβαλλομένου ὑπὸ φύλλων ἀκάνθης. Εὐρέθησαν ὡσαύτως καὶ τινες πῶρινοι, τραπεζιόσχημοι θολῖται, προερχόμενοι ἐκ τῶν τόξων, ἅτινα ἐγεφύρουν τὰ μεταξὺ τῶν κίωνων κενά. Τέλος, πρὸ τῆς βασιλείου πύλης, ἤλθον εἰς φῶς πολλὰ μαρμάρια τεμάχια φέροντα πολλαπλᾶς γλυφᾶς ἀρίστης ἐργασίας, προερχόμενα ἀναμφιβόλως ἐκ τοῦ περιθύρου τῆς πύλης ταύτης.

Τάφροι ἀνοιχθεῖσαι κατὰ τὸν νάρθηκα ἀπεκάλυψαν κατὰ μὲν τὸ μέσον αὐτοῦ καὶ πρὸ τῆς βασιλείου πύλης τοῦ ναοῦ ψηφιδωτὸν δάπεδον εἰκονίζον μικροὺς διατεμονομένους κύκλους περιβάλλοντας στεφάνην ἀνθέων συγκρατουμένων δι' ἐλικοειδῶς βαινούσης ταινίας, κατὰ δὲ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ πλευρὰν ἐξωτερικῶς τὴν βᾶσιν μαρμαρινῶν ἀμφικιονίσκου παραθύρου. Ἀπεκαλύφθη ἐπίσης ἐξωτερικῶς, πρὸς νότον καὶ πρὸς βορρᾶν, ἀνὰ μία κτιστὴ παραστάς, αἰτινες θ' ἀντίκρουζον βεβαίως ἀντίστοιχον κιονοστοιχίαν τοῦ αἰθρίου. Καὶ τὸ μὲν αἶθριον δὲν ἀνεσκάφη, ἐλλείπει χρόνου, ἐξηκριβώθησαν ὁμως αἱ διαστάσεις του· διότι παρηκολούθηθη διὰ σκαφῆς ὁ βόρειος ἐξωτερικὸς τοίχος του, ὅστις, προχωρῶν πρὸς Δυσμᾶς ἐπὶ 18 μέτρα, κάμπτεται ἐκεῖ πρὸς Νότον. Ἡ ἀνασκαφὴ θέλει συνεχισθῇ πρὸς τελείαν ἀποκάλυψιν τοῦ μνημείου.

Κατὰ τὴν ἐκχωμάτωσιν τοῦ νάρθηκος εὐρέθη ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως μαρμαρινὴ ἐπιγραφή ρωμαϊκῶν χρόνων τεθραυσμένη λέγουσα:

Η ΠΟΛ[ΙΣ] (διαστ. μ. σ. 0,40 X 0,35)
Η ΝΕΙΚΟΠ[ΟΛΙΤΩΝ]

Γ Ν Κ

Γ (α τ ο) Ν Κ - -

ΑΝ. Κ. ΟΡΑΝΔΟΣ